

Znanstvene stvari.

47. odborova skupščina Matice Slovenske

v Ljubljani 18. svečana 1880.

Te odborove seje, posledne pred občnim zborom, se je vdeležilo 14 odbornikov. Predsednik dr. Bleiweis v pozdravu gosp. odbornikov obžaluje, da se je zakasnilo razpošiljanje za lansko leto namenjenih Matičinih knjig, in to zategadel, ker so se korekture nekaterih spisov gosp. pisateljem pošiljale iz Ljubljane na njihova domovja: v Beč, Gorico in Sisek.

Tajnik Andr. Praprotnik poroča potem obširno o pisarničnih opravilih, iz katerih povzamemo sledeče:

Od zadnje odborove skupščine je k Matici pristopilo 8 novih udov, in sicer 6 letnikov in 2 ustanovnika, katere je odbor soglasno sprejel.

Novoizvoljenim poverjenikom poslala so se poverjeniška pisma; ker nihče naprošenih gospodov se temu častnemu opravilstvu ni odpovedal, se tedaj misliti sme, da so vsi prevzeli izročeno jim poverjenišvo. Nekateri poverjeniki pa so se prosili, naj knjige, ki jih niso oddali, Matici vračajo, ob enem pa tudi pošljejo od udov nabrano letnino.

Poslali so se tudi v zadnji seji omenjeni rokopisi dotičnim gospodom pregledovalcem v presojo. Izmed teh je gosp. prof. Šuklje uže vrnil njemu v presojo poslani rokopis „Jordanes“ s poročilom, da je vreden sprejema.

Spis gosp. Petra Miklavca, — dopis gosp. prof. Glowackega v „slovenski flori“ in o „prirodopisu“ sredno-evropskih sladkovodnih rib“ se izročita odseku za izdavanje knjig v poročilo.

Ker so kamni, po katerih so se napravili kamnotisi Matičinih zemljevidov, lastnina Matičina, ukrene odbor, prositi gosp. dr. Poklukarja, naj z gosp. F. Köke-om, ki hrani omenjene kamne, to stvar tako uravná, da se ti kamni varno pošljejo v Ljubljano in Matici ostanejo na razpolaganje kacega drugega natisa.

Družba sv. Mohora prosi Matico na posojilo lesorezov (cliché), ki bi jih potrebovala za svojo knjigo „Škodljive živali v podobah“. Odbor ukrene brezplačno Mohorjevi družbi te lesoreze posoditi, proti temu, da je odgovorna za vsakršno poškodovanje. Gosp. Tomšič in gosp. Stegnar se vljudno ponudita iz zbirke Matične izbrati one lesoreze, ki jih Mohorjeva družba želi.

Od gosp. Miroslava Korena iz Planine nabrana in Matici poslana „geografična imena“ prejme odbor z zahvalo v dotično zbirko.

Mnogo prošenj za darovanje Matičinih knjig izroči se odseku za izdavanje knjig v rešitev.

Gosp. dr. Jarc poroča o rokopisu gosp. dr. Križana „Logika“, ki je bil njemu, prof. Marnu in prof. Vavrú-u v presojo izročen, in nasvetuje, naj se hvaljeni rokopis pošlje še odborniku gosp. Cigaletu v pregled, ter potem končno reši.

O rokopisu „Okó“ poroča gosp. Kržič z nasvetom, naj se sprejme v „letopis“, poprej pa še odborniku g. Stegnarju in končno predsedniku dr. Bleiweisu iz anatomskega ozira dá v pregled. — Odbor pritrdi.

Gosp. odbornik Tomšič, vzajemno z odbornikom gosp. Močnikom, poroča o noveli „Karlovec“ z nasvetom, naj se sprejme v „letopis“. — Odbor pritrdi.

Dopis gosp. prof. Macuna o „štajarski literaturi“ se izroči odseku za izdavanje knjig.

Konečno se izvoli odsek, ki naj načrta program prihodnjega občnega zbora, ki ima biti 14. aprila t. l.

Národno blagó.

Doneski k slovanski mitologiji.

III.

Zelenko.

Spisuje Davorin Trstenjak.

Mitični konji slovanskih solnčnih božanstev se velijo „Zelenko“ pri Slovencih, „Šarac“ pri Srbih, in „Šemik“ pri Čehih. Na Zelenka še spominja narodna pesem:

Sunce jaše na zelenku,
Na zelenku konji,
Jaše zjutra do večera,
Na zelenku konji.
Zjutra pije hladno roso,
Poldne zoblje pa pšeničke
Štrihano drevenko.*)
Večer pije morsko vodo,
Drobni oves zoblje,
Za planino sivo belo
Marko mu postelje.

Ime Marko je tukaj postavljeno mesto imena nočnega boga. Na sv. Jurija in Marka so se v krščanski dobi zložile mitične legende. Zelenko je konj, kateremu Nemec pravi „Eisenschimmel“, in se vjema s staroindijskim konjem „Hari“, goldgelb, iz prvotnega Ghari. V Vedah se solnce večkrat veli „Ardžra — ačva“, „Flimerross“. Sanskritski ardžra odgovarja imenu ruskega božestva: РЫЛЬ (Rgl), splendidus, iz: ardž, splendere, slov. raga, lisa, rag-uš-ica, Primula veris.

Pri zilskih Slovencih na Koroškem je navada, da pri svojih mladoletnih igrah na konjih jahaje zbadajo sod. To je ostanek iz starega solnčnega češčenja. Bogova groma in solnca, ki sta oba nebeška jahača, zbadata sode s svojimi strelami — bliski in žari. Sodi so simbol vodonosnih megel, zato se v staroindijskem jeziku najde enako poznamenovanje za sod in oblak: kočā.

IV.

Lisičja nedelja.

Prva nedelja v postu se še po nekaterih krajih na Štorskem veli: lisičja nedelja. Tudi Čehi jo tako imenujejo (Sumlork II, 5.). Ruski mitolog Potebnja je v lisici spoznal simbol Jage-Babe, ki je bila vremenska boginja**), ruski dialekt, jagnut, ardere, goreti. Ker prosto slovensko ljudstvo pravi, kedar v mladoletji rja pšenico kolje: „lisice so jo požgale“, tako je lisica zavoljo svoje rjave barve simbol mokrotnega časa meseca sušca, v katerem mokrota, mokra megla in skoz meglo sijajoče solnce napravljate najrajši rjo na žitu.

*) Drevenka, merica; 4 drevenke dajo vagán (Metzen). Pesem sem zapisal uže pred 20 leti v svoji rojstni okolici.

Pis.

**) Slovanska Jaga — Baba ima isto mitično lastnost, katero nemška: Berchta. Po Slovenskem je malo sledi o njenem češčenju. Pač pa se je na Štajarskem ob koroški meji in po Koroškem ohranilo ime nemške Perchte, Berchte, in moji Starotržani imenujejo praznik sv. treh kraljev: Peruahti, to je: Berchtanüchto. Od thom: jag, ardere, oplendare imamo: jagonica, primula acaulis.

Ovid (Fasti IV, 618) pripoveduje, da so Rimljani na praznik zemske boginje „Tellus“ lisicam na rep baklje prirezavali in je zagnali na polje.

Egipčani pa so o pasjih godih Thyphonu, bogu poletne vročine in žgaline, darovali lisice. Vse to kaže, da je lisica bila simbol sneti zaradi svoje rjave dlake. Snet pomenja: aestus, Brand, peč podnetiti, raznetiti = razbeliti, razžariti, snetljivo žito, brandiges Korn.

Rimljani so tudi čestili božestvi: Robigus in Robiga (Ovid, Fast. IV, 911), kateri so prosili, da rjō od žita odvrata, njujni praznik je bil 25. dne aprila, toda tudi o mladotji. Lisičja nedelja je toraj isto, kar Robigalia pri Rimljanih.

Na lisičjo nedeljo užgejo ženske stare cundre (cape), in mečejo v žito, da bi rjā mu ne škodila.

Naj tukaj omenim, da beseda cundra, capa, Fetzen, ni slovenska, dasiravno jo tudi Rusini poznajo cundravý, zerfetzt, razcapan. V gorenji nemščini nahajam: Zunder, Lappen, in to je iz prvotnega: tunder, staronord. tundr, anglosak. tynder, starofranc. in sicer le v normansk. narečji: tontre, Lappen, anglež. tinder, provenç. tandrel, Lappen, in še tudi Rusi imajo iz škandinavščine: tundri (plur.) cape.

Slovensko književstvo.

* *Nauk slovenskim županom, kako jim je delati, kadar opravljajo domačega in izročnega področja dolžnosti.* Spisal Ant. Globočnik, c. kr. okrajni glavar, na slovenski jezik preložil Fr. Levstik. V Ljubljani natisnila in založila Klein in Kovač. 1880.

Pod tem naslovom je ravnokar na svetlo prišel slovenski prevod one knjige, ki jo je isti pisatelj v nemškem jeziku spisal leta 1878. Gosp. Anton Globočniku, c. k. okrajnemu glavarju v Postojni, gre hvala, da kmalu potem, ko smo dobili ustavna občinska starešinstva, je mislil na to, da jim je temeljitega nauka potreba, ako hočejo svoj važni in obširni posel domačega in izročnega področja pravilno izvrševati. Zato je uže leta 1867., ko je občinska postava leta 1866. moč zadobila, spisal knjižico „Nauk okrajnega predstojnika novo izvoljenim občinskim predstojnikom“, ki ga je deželni odbor z veliko pohvalo sprejel. — „Novice“ so uže predlanskim v 41. listu radostno pozdravljale gosp. Globočnikov nemški „Leitfaden“, ki je zdaj po g. Levstikovem prevodu v slovenskem jeziku pod gori navedenim naslovom „Nauk slovenskim županom“ na svetlo prišel v tiskarnici Klein-Kovačevi z dodanim „slovničkom“ itd. — Ker smo v onem članku predlanskim obširneje govorili o potrebi tacega bolj nadrobnega nauka našim županom, ki morajo kot glavarji občine svojo pisarnico ravno takó imeti, kakor imajo glavarji okrajni svojo, ni nam treba ponavljati hvale, da je gosp. Globočnik v svojo knjižico vse vmestil, česar župan potrebuje za pravilno uradovanje svoje v besedi in pismih. Kakor pa gre hvala stvaritelju te knjige v nemškem jeziku, tako pa gre hvala tudi gosp. Levstiku, ki je nemško besedo preložil v slovensko. O tem, kako izvrstno dobro gosp. Levstik prevaja nemške tekste v slovenske, na dolgo in široko govoriti, bilo bi le vodo nositi v Savo, zato zadostuje to le na kratko objavljeno priznanje. Kako pa so v to knjigo daleč čez „nauk županom o opravljanji domačega in izročnega jim področja“ segajoče jezikoslovne razprave zašle, tega ne moremo si nikakor raztolmačiti. Ali bodo pa obveljali vsi po gosp. Levstiku nasvetovani slovenski izrazi, bo prihodnja praksa učila, zato se ne spuščamo v pretres tega, kaj utegne biti in

kaj ne, le eni novini, namreč tej, da naj se „Grossgrundbesitzer“ slovenski imenuje „vlastelj“, moramo oporekati in braniti dosednji slov. izraz „véliki posestnik“, čeravno gosp. Levstik pravi, da je „grd in pogrešen“, sklicevaje se na staroslovenski „vlasteli“ — „der Fürst, der Herr, Machthaber, Edelmann“ itd. Gospod Levstik je imel naše kranjske „grossgrundbesitzerje“ pred očmi, katerih zemljišča morajo vpisana biti v „landtafel“, to je v knjigo „gosposkih zemljišč“, in katera tedaj imajo še nekaj od nekdanjega gospodstva — od „Herr“, „Machthaber“ itd. na sebi. Al to ni več povsod tako. Ko bi g. Levstik deželno ustavo za Primorje poznal, vedel bi, da ta ne pozna nič tiste „gosposčine“, ki mora svoje posestvo vpisano imeti v „landtafel“, ampak tū je uže zadosti, da, če navadni slovenski priprosti kmetič (ne „Fürst“, „Machthaber“, „Edelmann“) 50 gold. davka plačuje od zemljišč, ki so v navadne „gruntne bukve“ vpisane, spada uže v vrsto „grossgrundbesitzerjev“. Po takem bomo uže ostali pri dandanes navadni besedi „vélikih posestnikov“ in ne bomo staroslovenščini na ljubo pogrešno „grossgrundbesitzerjev“ imenovali „vlastelje“. Tudi novoslovenščina ima svoj prav po pregovoru: „der Lebende hat auch sein Recht“. — Po vsem tem bodi toplo priporočena navedena knjiga županom vseh slovenskih pokrajin! Dobiva se pri imenovanih založnikih po 1 gold., s pošto po 1 gold. 5 kr.

Mnogovrstne novice.

* *Poskušani umori vladajočih cesarjev in kraljev zadnjih 90 let.* Berolinski časnik „Germania“ je ob priiliki atentata na ruskega cara objavil izkaz atentatov na vladajoče glave zadnjih 90 let, iz katerega je razvidno 50 tacih atentatov. Največkrat se je streglo po življenji sledečih vladarjev: na Napoleona III. 7krat, — na kralja Ludovika Filipa 6krat, — na cara Aleksandra II. 5krat, — na nemškega cesarja Vilelma 4krat, — na Napoleona I. in na angleško kraljico Viktorijo po 3krat, — na Friderika Viljema IV., Izabelo II. in Alfonza XII. po 2krat, — na našega cesarja Franca Josipa I. (18. dne. svečana l. 1853.) in na italijanskega kralja Humberta pa po 1krat. Ostali atentati pa so bili merili na druge vladarje.

Naši dopisi.

Z Dunaja 26. februarja. (Vojna taksa v zbornici poslancev.) Kakor so uže zadnje „Novice“ v svojem dunajskem telegramu naznanile, se ni sklepalo o vojni taksi, to je, o novem davku, katerega bi morali plačevati vsi tisti, ki so po postavi v vojaštvo klicani, pa ne sprejeti bili ali zato, ker so postavno oproščeni, ali pa akoravno za delo sposobni, vendar ne sposobni za vojaštvo. Ta davek bi se plačeval samo za toliko časa, dokler bi bila morala dotična oseba ostati v zavezi vojaštva, in to — po premožnosti dotičnega — vsako leto od 100 doli do 1 gold. Obračal bi se pa ta davek deloma za vojake ranjence in za nepreskrbljene družine vojakov, ki so v vojski ob življenje prišli, — deloma pa za nepreskrbljene družine tistih, ki morajo vsled mobilizacije v vojsko.

Taka postava vsaj načeloma ni napačna, ker ima namen usmiljenja vrednim vojakom ali njihovim družinam pomagati, in ker taka taksa zadeva samo tiste kolikor toliko premožne, katerim težav in nevarnosti vojske ni treba pričakovati, temveč varni tudi ob vojski ostanejo pri svojih družinah, pri svojih kmetijah ali obrt-